

Ե Կ Ե Ղ Ե Յ Ի ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ

ՇԱՐԱԹԱԿԱՆ ՀԱՆԴԵՍ

Կրօնական և Աստուածաբանական

Թիի 9 ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՏՐԱՆ ԿԻՒՐԱԿԷ, 8 ՄԱՅԻՍ, 1888

ՆԱԽԱՐԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԱԻԵՏԱՐԱՆԻ Ա. 1—17

- 1 Ի սկզբանէ էր բանն, և բանն էր առ Աստուած, և
2 Աստուած էր բանն. նա էր իսկզբանէ առ Աստ-
3 ուած: Ամենայն ինչ նովաւ եղեւ, և առանց նորա
4 եղեւ և ոչինչ որ ինչ եղեւն: Նովաւ կեանք էր և
5 կեանքն էր լոյս մարդկան, և լոյսն 'ի խաւարի անդ-
6 լուսաւոր է, և խաւար նմա ոչ եղեւ հասու: Եղեւ
7 նէս. սա եկն 'ի վկայութիւն զի վկայեցէ վասն լու-
8 սոյն, զի ամենեքին հաւատացեն նովաւ. ոչ էր նա
9 լոյսն, այլ զի վկայեցէ վասն լուսոյն: Էր լոյսն ճշմա-
10 րիւս որ լուսաւոր առնէ զամենայն մարդ. որ գալոց
է յաշխարհ: Յաշխարհի էր և աշխարհ նովաւ եղեւ
11 և աշխարհ զնա ոչ ծանեաւ: Յիւրան եկն, և իւրքն
12 զնա ոչ ընկալան. իսկ որք ընկալան զնա՝ ետ նոցա
իշխանութիւն որդիս Աստուծոյ լինել, որոց հաւա-
13 տացեն յանուն նորա. ոյք ոչ յարենէ, և ոչ 'ի կա-

մաց մարմնոյ, և ոչ 'ի կամաց առն, այլ յԱստուծոյ
 14 ծնան: Եւ բանն մարմին եղիւ, և բնակեաց 'ի մեղ,
 և տեսաք զփառս նորա զփառս իբրեւ զմիածնի առ
 'ի հօրէ, լի շնորհօք և ճշմարտութեամբ: Յովհանն-
 15 նէս վկայէ վասն նորա, աղաղակեաց և ասէ. Սա է
 16 զորմէ ասէի, որ զկնի իմ գալոցն էր, առաջի իմ
 եղիւ, զի նախ քան զիս էր: Զի 'ի լրութենէ անտի
 նորա մեք ամենեքին առաք շնորհս փոխանակ շնոր-
 17 հաց: Զի օրէնքն 'ի ձեռն Մովսիսի տուան, շնորհքն
 և ճշմարտութիւնն 'ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի եղեն:

Նոր կիւրակէէն⁽¹⁾ սկսեալ՝ Եկեղեցին մի նոր շրջան կը
 մտնի եւ նոր տեսակ կրթութեամբք կը կրթէ զիւր մանկունսն
 'ի հաւատս Քրիստոսի: Զորից Աւետարանաց ընթերցումն այս
 շրջանին մէջ, որ կը տեսէ մինչեւ Հոգեգալուստ, ամենէն
 նշանաւոր է: Յովհաննու Աւետարանն որոշուած է Ճաշոցի
 համար, որոյ նախաբանն ('ի վերոյ եդեալն) ստէպ կը կար-
 դացուի յեկեղեցւոյ զկնի Պատարագի, եւ իւր մեծ կարեւո-
 րութեան համար արժանի է մասնաւոր հետազոտութեան:
 Եթէ մարթիցէ Աւետարանները միմեանց հետ բազդատե՛լ
 Յովհաննու Աւետարանն անշուշտ կարեւորագոյնն սլիտի հա-
 մարուի, որովհետեւ Քրիստոսի Աստուածութիւնն ամենէն
 աւելի պարզութեամբ այս գրոց մէջ կը քարոզուի: մանաւանդ
 որ հեղինակի գլխաւոր նպատակն է այս վարդապետութեան
 քարոզութիւնն: Աւետարանիս այս մեծ կարեւորութիւնն կը
 պահանջէ որ նախ մի քանի ընդհանուր ծանօթութիւններ

(1) 'Ի հնումն որպէս եւ այժմ՝ ըստ եկեղեցական արարողութեանց
 Զատիկի Տօնն մէկ շաբաթ կը տեւէր եւ եօթնեակն Կրկնագասիկ (ἀνεπαρχα)
 կը կոչուէր: Հին ժամանակ նաեւ սովորութիւն էր չափահաս հաւատաց-
 եալները Աւագ շաբաթ օր մկրտել: Զկնի մկրտութեան սորա սովորաբար
 իւրեանց մկրտութեան սպիտակ զգեստը հագած կը պահէին մինչեւ Կրկնա-
 գասիկ, եւ յետոյ նոր աշխարհական զգեստ հագանելով իբր թէ մի նոր
 կենցաղավարութիւն կ'սկսէին: Այս պատճառաւ Կրկնագասիկն նաեւ նոր
 Կիրակի (καὶνὴ κυριακή) անունն ստացաւ:

տանք նորա հեղինակութեան վերայ, որոյ ընդարձակութիւնն «Ներածութիւն Ս. Գրոց» աստուածաբանական ճիւղին կը պատկանի, բայց աստ մենք համառօտիւ կանցանեմք:

ՆԱԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Ա. Սուրբն Յովհաննէս, եղբայր Յակոբու Երիցու եւ որդի Զեբեդեայ, ծնաւ 'ի Գալիլիա, Գենեսարէթ ծովուն մօտ, եւ իւր երիտասարդ ժամանակն իւր հօր եւ եղբարց հետ ձկնորսութեամբ կը պարապէր (Մատթ. Գ. 21): Նախ Յովհաննէս Մկրտչին յարեց, ըսյց յետոյ Անդրէասի հետ դարձաւ յաշակերտութիւն Քրիստոսի (Յով. Ա. 35): Առաքելոց մէջ՝ զինի Պետրոսի՝ ամենէն նշանաւոր ատիճանն ունէր սա (Ղուկ. Ե. 51. Թ. 28 եւն.): Բայց ոչ մի աշակերտ՝ Յիսուսի անձնական սիրոյն եւ մտերիմ բարեկամութեան այնքան արժանացաւ որպէս այրս այս, որպէս եւ ինքն բացարձակ կը վկայէ զինքենէ. «աշակերտն զոր սիրէին Յիսուս» (Յով. Ժ. Թ. 26): Զինի մահուան Յիսուսի «առ Յովհաննէս զՄարիամ առ իւր», եւ շատ հաւանական է որ նորա մօտ յերուսաղէմ մնաց մինչեւ ցվախճան Տիրամօրն: Յետ այնորիկ Պետրոսին յարեց եւ նորա ընկերակցութեամբն 'ի Յուդիայ եւ 'ի Սամարիա քարոզեց (Դործք Առակ. Գ. Ը. 14 եւն. Գաղ. Բ. 1 եւն.): եւ 'ի վերջոյ Եփեսոս քաղաքի մէջ հաստատուեց եւ անտի իւր գործունէութիւնն Փոքր Ասիոյ մեծ մասին վերայ տարածեց: Յաւորսն Դոմիտիանու ընկեցաւ յաքսոր 'ի կղզին Պատմոս ուր այն Յայտնութիւնն ընկալաւ (Յայտ. Յովհ. Ա. 9) որ Նոր Կտակարանի վերջին գրոց մէջ աւանդեալ է: Ընդ Ներուաւ կայսերը միւսանգամ դարձաւ յԵփեսոս եւ անգորր ապրեց մինչեւ ցմահ իւր 'ի խոր ծերութեան հարիւրամեայ հասակի: Եւսեբիոս, Եկեղեցական Պատմութիւն, Դպր. Գ. Գլ. ԻԳ:

Բ. Կղեմէս Աղեքսանդրացին, երրորդ դարու սիկզն, այսպէս կը գրէ. «Իսկ Յովհաննէս իբրեւ ետես եթէ այլ Աւետարանքն վասն մարմնաւորութեան Տեառն մերոյ գրեալ են, աստուածակիր հոգւով արար Աւետարան հոգեւոր 'ի յորդորանաց անտի աշակերտելոց իւրոց ածեալ» (Եւսեբ. Ե-

կեղ. Պատ. Դպր. Զ. ԳԼ. ԺԴ.) : Այս խօսքերն՝ մեր Աւետարանի ընդհանուր նիւթն եւ գլխաւոր նպատակն ըստ բաւականին կը նկարագրեն : Մինչդեռ առաջին երեք Աւետարանիչք Քրիստոսի արտաքին եւ մարմնաւոր տնօրինութիւնն կը նկարագրեն, Յովհաննէս կը ջանայ այն բնազանցական հանգամանքներն որ Յիսուսի անձին կը վերաբերին՝ պատմաբանօրէն լուսաբանել : Այս է պատճառն այն նախաբանի յորում Յիսուսի բնութեան խորհուրդներն իմաստասիրաբար կը յայտնէ, եւ 'ի Ի. 31. առանձինն կը յիշէ որ իւր Աւետարանի նպատակն այն է որ ցոյց տայ՝ թէ Յիսուս Որդի է Աստուծոյ :

Այն կարիքն որով Յովհաննէս ստիպեցաւ մի « հոգեւոր Աւետարան » գրել՝ առաջին դարու Գնոստիկեան (²) հերետիկոսների արշաւանայ առթիւ գոյացաւ : Կերինթոս, իւրեանց գլխաւորն, կ'ուսուցանէր թէ աշխարհս ոչ է յԱստուտուծոյ ստեղծեալ, այլ մի ուրիշ խոնարհագոյն արարչապետէ եւ թէ բանն միայն առժամանակեայ հանգեաւ Յիսուսի վերայ 'ի մկրտութեան իւրում 'ի Յորդանան գետ. բաց 'ի սմանէ Յիսուս իբրեւ լոկ մարդ կը նկատուէր : Այս Գնոստիկեան վարդապետութեան դէմ Յովհաննէս կ'ապացուցանէ թէ Յիսուս՝ Բանն մարդացեալ կամ Որդի Աստուծոյ է (Ա. 1 եւն. մանաւանդ 14. Ի. 31), եւ թէ Աստուած զամենայն ինչ այս Բանի միջոցաւն ստեղծեց :

Այս է գլխաւոր նիւթ եւ նպատակ Աւետարանիս, եւ այս հակիրճ ծանօթութիւնն բաւ է առ այժմ նորա ուսումնասիրութեան ձեռնարկելուն համար : Շատ հաւանական է որ Յովհաննէս իւր Աւետարանն յեփեսոս յամի 70 գրեց :

Բ Ա Յ Ա Տ Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

1—5. ԲՆՈՒԹԻԻՆ ԵՒ ԳՈՐԾ ԱՆՍԿԻԶԲՆ ԲԱՆԻՆ. — Ի սկզբանէ, Թէպէտ Աւետարանիչն, անշուշտ դիտ-

(²) Գնոստիկեան աղանդին արդէն Պողոս Առաքեալն կ'ականարկէ Կոռնթացոց եւ Հովուական թղթոց մէջ, նաեւ 'ի Գործս Առաք. Ի. 29, 30: Գնոստիկեան՝ γνῶσις (գիտութիւն) բառէն է ածանցեալ : Նորանց կրօնքն մի խառնուրդ էր զանազան դիւթական գիտութեանց :

մամբ, Ծննդոց Ա. 1. (Իսկզբանէ արար Աստուած եւն.)
կ'ականարկէ, այս իսկզբանէի եւ այն իսկզբանէի միջեւ մեծ
զանազանութիւն կայ: Անդ՝ սկիզբն է արարչագործութեանց
եւ հետեւաբար առ ժամանակաւ, աստ՝ Աւետարանիչն կը
խօսի անժամանակ եւ անսկիզբն գոյութեան վերայ, այսինքն,
նախ քան զժամանակ: Աստ նշանակէ. երբ որ Աստուած ժա-
մանակը սահմանեց եւ երկիր ու երկինս արար, այո՛, յա-
ռաջ քան զայս սահմանադրութիւն ժամանակի — «Իսկզբանէ
յառաջ քան զերկիր առնել» (Առակաց Ը. 23) —: Յանհուն
խորս յաւիտեականութեան, յորս ոչ կարեն միտք մարդ-
կան թափանցել, Բանն էր եւ էր: — Էր Բանն (¹). Այս ան-

(¹) Յովհաննէս Աւետարանիչն զմարդացեալն Յիսուս կը կոչէ Լոգոս
(Λόγος), որ է Բան: Տարակոյս չկայ որ յոգոս բառն Յովհաննու կենդա-
նութեան ժամանակ միջնորդ աստուծային գործողութեան կը նշանա-
կէր. այնպէս որ երբ Յովհաննէս իւր Աւետարանի խմբագրութեան
ծեռնարկեց եւ արդէն նախ քան զՔրիստոս Բան ոչ թէ միայն Աստուծո
յասկումիւն կը համարուէր, այլ իբրեւ մի երկրորդ անձնաւորութիւն: Այն
աղբիւրն յորմէ այս գաղափարն ու կոչումն ծագեց եւ յորմէ Յովհաննէս
ուղղակի կամ անուղղակի կերպիւ քաղեց պիտի փնտռենք Ծննդոց եւ
Երկրորդականոն գրոց եւ Աղեքսանդրիոյ երբայական փիլիսոփայութեան
մէջ: Յովհաննէս 'ի բերանոյ Յիսուսի իսկ զիսէր թէ նա յառաջ քան զըս-
տեղծումն աշխարհի Հօր հետ փառակից էր եւ թէ Հայր «ետ Որդւոյ ունել
կեանս յանձին իւրում» (Յով. Ե. 26.): Իւր Յայտնութեան տեսլան մէջ
Յիսուս՝ 'ի նախագոյութեան իւրում իբրեւ պատճառ. ամենայն արարա-
ծոց երեւեցաւ, իբրեւ սկիզբն եւ վերջ («ետ եմ Այր եւ ես եմ Գէ»): Ծնն-
դոց սկիզբն Բանն Աստուծոյ իբրեւ միջնորդ կամ գործակիցսար ստեղծա-
գործութեան կ'երեւի. 'ի Երկրորդականոն խրատական զիրեն Սովֆիա
(σὺφία) որ է իմաստաբիւն, որ Հօր ամուսնոյն ժառանգորդ է իսկբանէ ա-
րարածոց որ ամէն ինչ իւր լուսովն կը լուսաւորէ եւն. (Առակ. Ը. 23.
Իմաստ. Սեր. ԻԳ. 6-9. Իմաստ. Սող. Ը. 10. Է. 22.):

Աղեքսանդրացի Հրէայ Փիլոն իմաստաւէրն զայս վարդապետութիւն
բաւականին որոշած ու յակացուցած էր: Բայց Փիլոնի Բանն Յովհաննու
Բանէն կը տարբերի: Փիլոնի Բանն մի երկրորդ Աստուած է, թէպէտեւ այս-
պէս չի կոչուիր, Ըստ Փիլոնի վարդապետութեան Բանն (մարդկօրէն խօսե-
լով) Աստուծոյ միտքն է: Ըստ Յովհաննու՝ Բանն յատուկ անձնաւորութիւն
մի է. նա ո՛չ միտք է ո՛չ գաղափար. նա ինքն է ստեղծող, արարիչ ամե-
նայն արարածոց: Ըստ Փիլոնի Բանն՝ լուսոյ աղբիւր է, թէ՛ հոգեւոր եւ թէ՛
բնական. ըստ Յովհաննու՝ նա մտաւոր եւ բարոյական լոյս մի է որ զմար-
դիկս լուսաւորէ, որ աշխարհիս բարոյական եւ հոգեւոր խաւարին դէմ կը

ժամանակ անսկզբնաւորութեան մէջ Բանն կար, ոչ եղեւ որպէս այլ ամենայն եղելութիւնք որք սկիզբն ունին, այլ անորոշ եւ անսահման կերպիւ եր: Այստեղ Աւետարանիչն կը խորասուզէ Որդւոյն Աստուծոյ անժամանակ լինելու մտածման մէջ որպէս եւ Տէրն մեր իսկ ըստ Ժէ. 5. վկայեաց (« Եւ այժմ ժառաւորեա զիս, հայր, առ 'ի քէն փառօքն զոր ունէի յառաջ քան զիկեղն աշխարհի առ 'ի քէն »). — Եւ Բանն եր առ Աստուած). Մի եւ նոյն միտքն ուրիշ խօսքերով կը կրկնէ. վասնզի եթէ բանն իսկզբանէ էր, անշուշտ առ Աստուած էր նա, որովհետեւ միմիայն Աստուած իսկզբանէ էր: — Եւ Աստուած եր քանն) այսինքն, Բանն՝ Աստուած եր եւ ոչ թէ Աստուած քան եր: Աւետարանիչն աստիճան առ աստիճան կը բարձրանայ մինչեւ Բանին ամենաբարձր ածական կուտայ՝ ասելով թէ նա Աստուած էր: Այս է բուն նպատակ Աւետարանիս որ 'ի վերջ կոյս՝ Թովմասի խոստովանութեամբն եւ Քրիստոսի իսկ ընդունելութեամբն կը հաստատուի (Ի. 28 եւայլն):

2. Նա եր իսկզբանէ առ Աստուած) Առաջին տան երկու յօդուածներն այժմ կը միացնէ եւ իբրեւ արդիւնք նախընթաց խորհրդածութեան կը շեշտէ թէ նոյն իսկ այս աստուածանման Բանն աշխարհիս ստեղծումէն յառաջ առ Աստուած էր, Աստուծոյ կամաց գործադրողն էր:

3. Ամենայն ինչ եւն.). Ամէն բան որ կայ թէ՛ մեզ յայտնի եւ թէ՛ անյայտ, առանց ստեղծագործութեան պարագայքն յիշելու՝ թէ ինչպէս եղաւ, Բանին կը վերագրէ: — Եւ առանց նորա եղեւ եւն.). Եթէ Բանն է հեղինակ ամենայն արարածոց, ապա անկարելի է ո եւ է առարկայ կամ իր ենթագրել որ նորա գործն չը լինի:

մարտի: Ըստ Փիլոնի Բանն ո եւ է առնչութիւն չունի Մեսիայի հետ, ոչ եւս մարդեղութիւնն նորան ծանօթ էր: Փիլոնի Բանն քնաւ չէր կարող մարմնանալ: Բայց ըստ Յովհաննու Բանն մարմին եղեւ եւ իբրեւ Մեսիա երեւեցաւ աշխարհի:

Յովհաննէս զնախագոյ Տէրն Լնգոս կամ Բան կոչէ ոչ միայն քանզի այս անուն արդէն այդ կամ համաբուն նշանակութեամբ գործածական էր, այլ նաեւ քանզի այդ բառն Որդւոյ քնութիւն ու գործունէութիւն ամենէն լաւ կը նկարագրէ: Որդին «բան» է քանզի, որպէս քանն մարդկային մտաց

4. Նովաւ կեանքի եւն.) . Յոյն բնագիրն է՝ ἐν αὐτῷ ζῶν ἦν = 'ի նմա եր կեանքի : Բանն՝ անդգայ գործիք չէր Աստուծոյ ձեռքումն որ ինքնին անկենդան լինէր . ընդհակառակն , որպէս ամէն ինչ , նորա կեանքն ընդհանրապէս 'ի նմանէ կը բղխէ , նա է աղբիւր կենաց եւ կենդանութեան : Բայց այդ կեանքն նաեւ մարդոյս տալով՝ մի ուրիշ նպաստաւոր հետեւանք ունեցաւ , նա եղաւ լոյս մարդկան , վասն զի այն աստուածատուր կենաց զօրութիւնն է որով մարդ բարձր է քան զամենայն արարածս . թէպէտեւ ստորին արարածք կեանք ունին , բայց այդ կեանք ոչինչ օգտէ նոցա առ 'ի լուսաւորութիւն մտաց իւրեանց . քանզի աստուածգիտութիւնն միայն մարդկային սեռի յատկութիւնն է :

5. Աւետարանիչն դարձեալ խօսքը խօսքից կապելով նախկին խնդիր բային այստեղ տէր բայի կը շինէ : Այն լոյսն որ պատճառ է կենացն 'Քրիստոսի՝ խաւարամած աշխարհիս մէջ կը փայլի : Աշխարհ ըստ ինքեան , առանց կենաց եւ կենաց լուսոյն , լուսաւորութենէ զուրկ կը լինի . այս է պատճառն որ մարդ՝ իւր մտաց լուսաւորութեամբն կը գերազանցէ զամենայն արարածս , եւ խաւարեալ աշխարհիս մէջ կը լուսաւորէ եւ կը փայլի : Եւ թէպէտ խաւարամած աշխարհի մէջ կը փայլի , սակայն խաւարէն հեռի եւ զատ է , խաւարի հետ խառնուած չէ . լոյսն բաժանեալ է 'ի խաւարէ , եւ խաւարն հեռացեալ՝ 'ի լուսոյն , « ոչ եղև նմա հասու » : Արդ , ի՞նչպէս եղաւ որ լոյսն ներկայ աշխարհիս խաւարին մէջ փայլեցաւ : Պատասխանն նախաբանիս երկրորդ մասն կուտայ :

6—13. ԱՇԽԱՐՀԻՍ ՅԱՐԱՐԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՆ ԱՌ ԵՐԵԻԿԱԼ ԼՈՅՍՆ : Աւետարանիչն այստեղ Յովհաննէս Մկրտչի վկայութիւնն կը յիշէ իբրեւ պատմական եւ ճշմարտութեան համաձայն մի փաստ :

յայտարարութիւնն (արտայայտութիւն) է , նոյնպէս Հօր բնութեան տալուորութիւնն իւր փառաց պատկերն է : Յայտնութեան գրոց մէջ Յովհաննէս ձիւ վերայ հեծեալն ('Քրիստոս) կը նկարագրէ եւ կ'ասէ թէ « ունէր անուն գրեալ , զոր ոչ որ զիսէ՝ բայց միայն ինքն » : Բայց յետոյ կը յարէ . « եւ կոչէր անուն նորա բան Աստուծոյ » , (Յայտ . Յովհ . ԺԺ . 12 . 13.) որով Աւետարանիչն կ'ուզէ ասել թէ այս է ամենայամար անունն զոր մարդկային լեզուն կարող էր տալ ի նշանակութիւն բնութեան Որդւոյն :

7. Սա եկն 'ի վկայութիւնս եւն.) • վկայութիւնն այն է երբ մի մարդ մի եղելութեան ճշմարտութիւնն իւր անձնական փորձառութեամբն կը հաստատէ : Աստ Յովհաննէս կը վկայէ « վասն լուսոյն », եւ որովհետեւ միայն մի տեղի ունեցած եղելութիւն կարէ վկայութիւն ստանալ, եւ յոյսն ըստ 5. տան դեռ կը փայլի յաշխարհի, ուստի Յովհաննէս վկայութիւն այն լուսոյն երեւման կը վերաբերի, զոր ինքն տեսած էր իւր մկրտութեան ժամանակ եւ Աստուծոյ յատուկ թեւադրութեամբն : — Զի առնենքիւն եւն.) • Այս վկայութեան նպատակն այն էր որ մարդիկ, ամենայն ազգ մարդկան, հաւատան : — Նովար) ոչ յուսոյ կամ Քրիստոսի, այլ Յովհաննէս ձեռամբն. այսինքն Յովհաննէս քարոզութեամբն համոզուին եւ հաւատան : Այստեղ հաւատալն չի նշանակել յԱստուած հաւատալ, այլ այն լուսոյն երեւման վկայութեամբ համոզուիլ, եւ վկային՝ իւր մարգարէութեան համար, հաւատ ընծայել :

8—9. Յովհաննէս Մկրտիչ այդ լոյսը չէր, նա լոկ վկայ էր այդ լուսոյն : Լուսոյն պաշտօնն է՝ լուսաւորել, եւ ըստ 5 տան Բանն է այն լոյսն որ խաւարամած աշխարհիս մէջ կը փայլի եւ զմարդն կը լուսաւորէ. սա է ճշմարիտ լուսոյ յատկութիւնն եւ այս յատկութիւնն միայն Բանին կը վերաբերի եւ ոչ Յովհաննէս Մկրտչին :

10. Յաշխարհի եր) • Քրիստոս եկաւ յաշխարհ որպէս զի զնա լուսաւորէ. ինքն արդէն Տէր եւ Արարիչ էր աշխարհի, որովհետեւ « աշխարհ նովաւ եղեւ » • աշխարհի արարիչն՝ եղաւ նաեւ լուսաւորիչ աշխարհի. այս պարագայն պէտք էր բաւական լինէր նորա բարի ընդունելութիւն գտնելու համար. որովհետեւ արարածն միշտ իւր արարչին հետ ունեցած առնչութիւնն կը զգայ եւ արարած լինելու գիտակցութիւնն ունի • սակայն « աշխարհ զնա ոչ ծանեաւ » :

11—12. Յիւսսն եկն, եւն.) • Հիմա աւելի մասնաւոր կերպիւ կը խօսի : Քրիստոս եկաւ յաշխարհ նախ իւր ընտրեալ ժողովրդեան (այսինքն Հրէից) համար, բայց Հրէայք զնա ոչ ընկալան : Ուստի Աստուած իւր ժառանգութիւնը ընդարձակեց բոլոր մարդկային սեռի վերայ. այլ եւս որդիքն

Իսրայէլի չմնացին միակ ժառանգորդք արքայութեան Քրիստոսի. ամէն մարդ որ Քրիստոս ընդունէր, ամէն մարդ որ Բանին լուսովն լուսաւորուէր, կարող էր Աստուծոյ որդեգիր դառնալ: — ԵՏ նոցա իշխանութիւն) ո՛չ պատիւ կամ մեծութիւն, այլ աւստութիւն տուեց: Այս ժառանգութեան միմիայն միջոցն եւ զԲանն ընդունելու միակ նշանաբանն է հաւատալն « յսնորն նորա », մանաւանդ որ հաւատալն այդ ընդունելութեան հետեւանքն է եւ նորա հետ սերտիւ կապեալ է. քանզի ով որ երեւեալ Բանն ընդունէ՝ իւր համոզումն կը խոստովանի թէ 'ի նմա ('ի Բանին) կամ նովաւ Աստուծոյ յայտնութիւնն տուաւ մեզ. եւ միայն այս (հաւատոյ) միջոցաւ կարէ Աստուծոյ յայտնութիւնն արդիւնաւոր լինել որպէս զի նա Աստուծոյ որդեգիր դառնայ:

15. Այն անձինք որք 'ի Քրիստոս հաւատալով՝ Աստուծոյ որդիք կը դառնան, յԱստուծոյ կը ծնանին, մարմնաւոր ծննդեան պարագայից հետ կապուած չեն լինել, որովհետեւ այդ ծնունդն հոգեւոր է եւ ոչ մարմնաւոր: — Ոչ յարեմե) . արիւնն իբրեւ կեդրոն եւ գլխաւոր պայման մարմնաւոր կենաց որով ծնունդն որդի 'ի հօրէ կը շարունակուի: — Եւ ոչ 'ի կամաց մարմնոյ, եւ ոչ 'ի կամաց առն). Աստուծային ծնունդն տեղի կունենայ ո՛չ մարդոց զուգաւորութեամբ 'ի մարմնաւոր ցանկութենէ, կամ մարդի (առն) կամքովն (քանզի թէպէտ ծննդեան եւ ծնանելոյ օրէնք յԱստուծոյ է սահմանեալ, մարդ, գրեթէ իւր ազատ կամօքն զայդ օրէնք կը գործադրէ) (1):

14—18. ՄՍՐԳԵՂՈՒԹԻՒՆ ԲԱՆԻՆ: Զայն մեծ եղելութիւն որոյ պարագայք Աւետարանիչն նախընթաց տանց մէջ մանրամասնօրէն պատմած է եւ զանազան կէտեր լուսաբանած, այժմ մի անգամ եւս սրտի մոռք եւ հոգեբուղիս եռանդեամբ կը հռչակէ, եւ իւր անձնական վկայութիւնն եւս կը յաւելու:

14. Եւ) . արդ, անցնինք ուրիշ առարկայի եւ տեսնենք

(1) Աս զիսելի է Աւետարանչի ճարտասանական ընթացքն, ինչպէս աստիճան առ աստիճան ընդհանուրէն առ մասնաւորն կը քայլէ, նախ «աշխարհն», յետոյ «խորհն», յետոյ առանձին մարդիկ:

այդ երեւեալ Բանն եւ լոյսն եւ այսքան օրհնութիւններ բերողն ինչպէս եկաւ, եւ այս հաւատքն 'ի նա ուստի է, որոյ շնորհիւ մարդս կարող է մի այդպիսի մեծ փոփոխութեան ենթարկուիլ՝ եւ որդի Աստուծոյ դառնալ: Աւասիկ այս այսպէս եղաւ. Բանն մարմին եղեւ եւն. — Բանն մարմին եղեւ, այսինքն մի մարմնաւոր եւ նիւթեղէն բնութիւն զգեցաւ, տեսանելի եւ շօշափելի, որպէս Թիսուս էր յայսմ աշխարհի: Որովհետեւ « եղեւ » կը ցուցանէ թէ եղաւ որ ինչ ոչ էր նա իսկզբանէ, ապա մարդեղութիւնն չի նշանակեր թէ Բանն զինքն միայն մահկանացու մարմնով ծածկեց: Բանն մարմնաւոր կատարեալ բնութիւն առեց, եւ որպէս այլ ամենայն մարմին նա եւս հոգի ունէր. եւ այս հոգին ոչ թէ միայն կենդանութեան միջոցն էր այլ նաեւ բարձրագոյն հոգեւոր եւ մտաւոր կենաց աղբիւրն էր որպէս ամէն մարդոյ հոգին: Ուստի սխալ է այն վարդապետութիւն թէ 'ի Քրիստոս՝ Բանն հոգւոյն տեղը բռնեց. որով իւր մարդկային մարմինն անկատար կը լինէր: — Եւ թեմէն « 'ի մեզ », թեմէն « 'ի մեզ », (συνήγοιν, (συνήγοιν) մարդկային բնութիւնն էր այն տաղաւարն, յորում Բանն բնակեցաւ, 'ի կատարումն բազմաթիւ մարդաբնութեանց թէ Աստուած բնակեցէ 'ի ժողովուրդս իւր (Եւր. Ի. 8. Իթ. 43: Ղեւտ. Ի. 9. 11. եւն.), ահնարկելով ուխտի տապանակին յորմէ Աստուած զինքն իսրայէլացւոց կը յայտնէր. « եւ տեսաք զփառս նորա եւն. »: Իմաստ. Սիր. Ի. 7. 13 կ'ասէ իմաստութիւն « բրնակեցաւ 'ի մէջ Յակովբայ »: « 'ի մեզ » կը նշանակէ ընդհանրապէս հաւատացեալք 'ի Քրիստոս եւ ոչ թէ միայն երկոտասանքն: — Զփառս նորա) մեծ վայելչութիւն Բանին, ահեղ փառք աստուածային (որ Հին Կտակարանի մէջ իբրեւ լոյս կամ հուր կ'երեւի): Աստ Աւետարանին կ'ակնարկէ Քրիստոսի սքանչելագործութիւններին եւ մարդաբանական ամենագէտ քարոզութեանց: — Իբրեւ միաձնի առ 'ի հօրե) Հիմա օրինակով կը նկարագրէ զփառս Բանին մարմնացելոյ: Ինչպէս որ մի հայր որ միայն մէկ որդի ունենայ կ'ուզէ իւր բոլոր ունեցածն իւր որդւոյն տալ 'ի ժառանգութիւն եւ զնա ամէն մասամբ իւր յաջորդն չ'ինել, քանզի ուրիշ որ-

գիւր չունի որ ստիպուի իւր ունեցածն բաժանել նորանց մէջ, նոյնպէս է փառք Բանին մարմնացելոյ, միածնի որդւոյն Աստուծոյ, որ Աստուծոյ բոլոր որպիսութիւններն ու կատարելութիւնն ունէր ⁽¹⁾։ Լի շնորհօք եւ ճշմարտութեամբ լիութիւն շնորհաց եւ ճշմարտութեան այն որպիսութիւնն է որով մարմնացեալ Բանն յայսմ աշխարհի փայլեցաւ, եւ այս արդէն մեծ նշանակ է Աստուծոյ միածին ժառանգ լինելուն։

15. Յովհաննէս վկայէ)։ Չայս երեւումն յաւիտենական եւ Աստուածային Բանին 'ի մարմին մարդկեղէն, զորոյ տեսութեան Աւետարանիչն 14 տան մէջ կը խօսէ, Յովհաննէս Մկրտիչն կը վկայէ, եւ այս վկայութիւն՝ իւր (Աւետարանչի) իսկ փորձառութիւնն չարունակ իւր աչքի յառաջ կը պահէ։ Սա է պատճառն որ ներկայ եղանակ գործ կ'ածէ «վկայէ» եւ ոչ անցեալ՝ վկայեաց։ — Աղաղակեաց) Յովհաննէս գաղտագողի, ծածուկ կերպիւ, միայն մի քանի մտերիմների չափաց, այլ բացարձակապէս առաջի աշխարհի ազաղակեաց։ — Սա ե գորովն ասեի եւն.)։ Յովհաննէս այսպէս (տուն 30) վկայեց. նա ասաց. թէպէտ Յիսուս ժամանակաւ եւ հասակաւ ինձնից կրտսեր է, սակայն նա 'ի բնէ շատ բարձր է. ես լոկ ծառայ եմ, նորա նախընթաց կարապետն եմ որ նորա գալուստն կ'աւետեմ, իսկ նա իմ Տէրն եւ իշխանն է. ես եմ վասն նորա, եթէ ոչ՝ ոչ պիտոյ էր ինձ լինել։ Արդարեւ իբրեւ մարդ ես յառաջ եկայ յաշխարհ, եւ նա զկնի իմ եկաւ (ըստ մարմնոյ ծննդեան), սակայն նա 'ի վաղուց հետէ կար եւ կենդանի էր, ինձնից շատ շատ յառաջ 'ի խորս յաւիտենականութեան իշխէր։

16. Այստեղ դարձեալ Աւետարանիչն կը խօսի, ոչ Յովհաննէս Մկրտիչն։ — Ձի 'ի յրուքեկն ակնի)։ Տեսանք (14) որ Բանն մարդացեալ իբրեւ հարազատ եւ միածին ժառանգորդ իւր երկնաւոր հօր կատարելութեանց, կրէր յանձին իւրում լիութիւն (կամ լրութիւն) շնորհաց եւ ճշմարտութեան, եւ Յովհաննու վկայութիւնն նմանապէս նոյնը կը հաստատէ. արդ, մեք եւս մեր անձնական փորձառութեամբն

(1) Ուրեմն ըստ մեր քաջասրտեան վեհեկոյ Աստուածաշունչի ընթերցումն «Հօրե» ուղիղ չէ եւ վկայի նաստակ գրով հօրէ լինի։

կարող ենք նոյնը հաւաստեալ խոստովանել: — Շնորհա շնորհա (խանակ շնորհա) • Այս շնորհաց լրութեան աղբերէն է որ մենք հետզհետէ, մի ըստ միով, « շնորհք շնորհքի վերայ » կ'առնումք: Այսինքն, մէկ շնորհք ընդունելէն յետ, եւ զայն իւրացունելէն զկնի, մէկ ուրիշ եւ բարձրագոյն շնորհք կ'ընդունիմք հին շնորհաց փոխարէն, եւ այսպէս աստիճան առ աստիճան « շնորհա փոխանակ շնորհաց » ստանալով՝ կը բարձրանամք կը հասանեմք այն կատարելութեան որոյ վասն Բանն մարմնացաւ, այսինքն, որդիք Աստուծոյ կը դառնամք ըստ 12 եւ 13 տանց:

17. Մարդացեալ Բանին լրութենէն մենք շնորհք ենք ստացել, բայց նախ քան զգալուստն Քրիստոսի շնորհք չը կարայլ միայն խստութիւն օրինացն Մովսիսի: Մովսէս միայն օրինաց արդարութիւնն կը պահանջէր, բայց մարդ կարող չէր այդ արդարութիւն կատարել որովհետեւ նա իւր զառաժեշտ ընտրեամբն իբր թէ խաւարամած աշխարհի մէջ կը գտնուէր եւ կարօտէր լուսաւորութեան լուսոյն Բանի (տուն 4.) • այս պարագայում միայն շնորհքն կ'օգտէր մարդոյն, եւ զայդ Քրիստոս առատօրէն պարգեւեց (¹):

ՆՈՐՇՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆ ԶԱՏԿԻ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ

(Շարունակութիւն)

Արդ կը հաւատամք եւ կը խոստովանիմք զուարթ եւ անկասկած մօօք որ Յիսուս յարեալ 'ի մեռելոց: Ընդ նմին օրինակի հաւատամք որ մեզ եւս գերեզմանին մեջ չը պիտի

(¹) Աւետարանիս բացատրութիւնն դիմամբ ընդարձակեցինք նախ որովհետեւ Աւետարանն ինքնին շատ դժուարին էր, բայց յատկապէս իւր կարեւորութեան աղաքաւ. քանզի Քրիստոսի Աստուծութիւնն ամենապարզ կերպիւ աս կը քարոզուի: Ուստի սա մի զօրաւոր փաստ է այն անհաւաստիք դէմ որք կ'ասեն թէ Քրիստոսի Աստուծութեան վարդապետութիւնն Ս. Գրոց մէջ չի գտնուիր եւ յետագայ դարուց յօրինեալ բան մի է: Ահաւասիկ Քրիստոսի ամենէն մտերիմ բարեկամի վկայութիւնն, որոյ համար Աւետարանիչն իսկ հալածանք կրեց եւ արքունեց:

մնանք, այլ պիտի յառնենք եւ յաշիսեան ապրիմք: Քանզի եթէ Յիսուս — մարդն ճշմարիտ, մարդն Յիսուս, խաչեցեալն, թաղեալն, ի մեռելոց յարեալ, եւ զինքն իբրեւ միեւնոյն Յիսուսն, Տէրն եւ վարդապետն, իւր աշակերտաց յայտնեց, ուրեմն գիտեմք որ մարդիկ կարեն 'ի մեռելոց յառնել, քանզի ահա մի օրինակ ունինք: Գիտեմք նաեւ որ վերստին կենդանանալն ոչ այլ ինչ նշանակէ՝ բայց թէ իւր նախկին անձնաւորութիւնն յետ ստանալ եւ միեւնոյն մարդն դարձեալ ապրի այն գիտակցութեամբն թէ նա ինքն է որ յառաջ կեայր: Նա որ խոստացաւ զմեզ 'ի մեռելոց յարուցանել, ահա ինքնին յարեալ եւ յաղթեաց մահու: Հիմա որ նա մեր աչքի յառաջ կենդանի կեայ, ի՞նչ ունինք ասելու: Իւր ասածն արդեօք ճշմարիտ է, երբոր նա կ'ասէ. «Ես եմ յարութիւն եւ կեանք: Որ հաւատայ յիս կեցցէ եւ մի մեռցի: Որ ոչ կեցցէ եւ հաւատայ յիս մի մեռցի 'ի յաւիտեան» Գարձեալ. «Ես եմ հացն կենաց: Հարքն ձեր կերան զմանանայն յանապատին եւ մեռան: Ես եմ հացն կենդանի, որ յերկնից իջեալ: Ամէն ասեմ ձեզ. զայ ժամանակ, եւ արդ իսկ է, զի յորժամ մեռեալքն լուիցեն զձայն որդւոյն Աստուծոյ յանիցեն» Զիմա քանի որ ինքն գերեզմանէն դուրս եկաւ եւ այն կեանքն զոր նա զոհեց՝ դարձեալ ընկալաւ, ի՞նչ պէտք է ասենք: Արդեօք նա է կեանք եւ յարութիւն: Արդեօք կարէ՞ նա զնոսա որք հաւատան 'ի նա դարձեալ յարուցանել 'ի մեռելոց: Նա ուսոյց. «Ի տան հօր իմոյ օթեւմանք բազում են: Երթամ պատրաստեմ ձեզ տեղի: Եւ եթէ երթամ պատրաստեմ ձեզ տեղի, դարձեալ զամ եւ առնում զձեզ առ իս. զի ուր են իցեմ, եւ դուք անդ իցէք» Արդ եթէ նա եւ 'ի գերեզմանէն, ինքն երկբայել թէ նա կամք եւ զօրութիւն ունի իւր խոստումն կատարելու: Ընդ հակառակն, քանի որ գիտեմք որ նա կենդանացեալ մեր աչքի յառաջ կանգնած է եւ զինքն կը բարձրացունէ առ հայրն 'ի յերկինս, քանի որ իրեն իշխանութիւնն տրուած զկեանս ունել յանձին իւրում, եւ կեանս տալ որոշմ ինքն կամիցի, եւ ազատել 'ի ձեռաց մահու զայն որ հաւատայ 'ի նա. քանի որ նա այս բոլոր իշխանութիւնն ունի անշուշտ նաեւ նա իշխանութիւնն ու

կամքն ունի ոչ զոր 'ի հաւատացելոց իւրոց թողուլ 'ի ձեռս մահուան, այլ բառնալ զնոսա ուր ինքն կամիցի: Վասն այսորիկ քրիստոնեայք իսկզբանէ անտի կատարեալ հաւատով խոստովանեցին իւրեանց յաւիտենական եւ երանելի անմահութիւնը: Բայց այս անսահման հաւաստութեան պատճառն միայն այն իրողութեան վերայ էր հիմնեալ թէ ինքն Յիսուս յարեաւ 'ի մեռելոց, եւ Աստուած որ զՅիսուս յարոյց 'ի մեռելոց կարէ եւ զմեզ յարուցանել: Եւ Սուրբն Պօղոս յատկապէս կը գրէ առ Կորնթացիս. «Եթէ յարութիւն մեռելոց չիք, ապա եւ Քրիստոս չէ յարուցեալ: Այլ արդ Քրիստոս յարուցեալ է 'ի մեռելոց առաջին պտուղ նշնեցելոց. քանզի մարդով եղեւ մահ, եւ մարդով՝ յարութիւն մեռելոց: Որպէս Ադամաւն ամենեքին մեռանին, նոյնպէս եւ Քրիստոսիւ ամենեքեան կենդանացին:» Քրիստոս է մեր յարութեան եւրաշխաւորութիւնն. յանձին Քրիստոսի բաց աչքով կը տեսնենք եւ ձեռքով կը չօշափենք զյարուցեալն 'ի մեռելոց. յանձին Քրիստոսի կը տեսնենք զյաղթողն մահու, զկենդանին զկենդանարարն. եւ սմին իրի կը հաւատամք որ նա կարող է զմեզ եւս յաղթող մահու եւ կենդանի առնել: Նա է յոյս եւ ապաւէն եւ մխիթարութիւն մեր 'ի մահու: «Ընկլաւ մահ 'ի յաղթութիւն. ո՞ւր է, մահ, յաղթութիւն քո. ո՞ւր է, դժոխք, խայթոց քո:»

Տեսնելով որ նա որ մեռաւ՝ այժմ կենդանի է եւ իշխանութիւն ունի միեւնոյն կենդանութիւնը մեզ պարգեւել, մտածենք թէ ուրիշ ի՞նչ պատճառներ կան որ այս վերստին կենդանութեան յոյսն կը զուարթացնեն: Կ'ասեն, չէ՞ր է Աստուած: Ի՞նչ, կարելի՞ է որ սէրն Աստուած զխոհական մարդն, յորում նա մի անպարագրելի սէր եւ տենջանք առ Աստուած դրած է, երբ որ սա բարգաւաճի եւ պտուղ տալու վերայ լինի, յանկարծ արմատախիլ առնէ զայն եւ ոչնչացունէ: Այս ամենեւին չի համաձայնիր աստուածային սիրոյն. քան լիցի որ Աստուած մարդոյս սրտումն հաստատեալ սէրն, զոր ինքն իսկ տնկեաց, շիջուցանէ եւ առ ոչինչ գրէ: Արդարեւ սէր է Աստուած. եւ մեր սէրն պիտի բարձրանայ եւ միանայ ընդ սիրոյն Բարձրելոյն:

Կատարեալ հաւատով կը հաւատամք եւ անսահման հաստատութեամբ գիտեմք որ յառնելոց եւ յաւիտեան ապրելոց եմք: Այս յարութիւն, այս անմահութիւն, այս հաւատ, այս հաստատութիւն. որպիսի աննման բարիք են սոքա մեզ համար: Մեր երկնաւոր Հօր հետ յաւիտեան կեալ. ինչ ահռելի միտք: Աւասիկ մենք արդ իսկ կ'ապրինք եւ եմք՝ կը տեսնենք եւ կը զգանք, կը մտածենք եւ կը խօսիմք, կը սիրեմք եւ կ'աշխատինք, ունիմք եւ կը վայելեմք: Աստուծոյ զարմանազործ ձեռակերտներն կը տեսնենք. բարձր զգացումներ կ'զգանք. ընկերներով չըմպատեալ եմք, եւ մեր միտքը միշտ կը հաղորդենք նորանց. մեք զնոսա կը սիրենք, նոքա՝ զմեզ. սիրոյ աչքն եւ հաւատարիմ սիրտն մեզ ծանօթ է. ի մի բան մենք երջանիկ ենք: Դարձեալ գործերի կը ձեռնարկենք. արտաքին բնութեան վերայ կ'իշխենք եւ նորա բարիքը կը կիթենք. հիանալի գործեր կ'արտադրենք, եւ նորանց տեսութեամբն կը զուարճանամք. հարստութիւն կը ժողովենք եւ մեր հարստութեամբն կ'ուրախանամք, եւ կը վայելենք: Կեանք եւ սէր կը վայելենք. այն բարիքը կը վայելենք զոր մեր աշխատութիւնն կը պատրաստէ եւ բնութիւնը կը պարգեւէ. եւ երկպառիկ կը վայելենք, քանզի մենք միայնակ չենք. մի ազնիւ կենակից մեր երջանկութեան մասնակից է, սիրալիր զաւակունք կը խաղան շուրջ զմեօք:

Ո՛րքան բարութիւնների նկարագիր է այդ մէկ խօսքը. «կեալք»: Ապա որքան առաւել մեծ է միւս խօսքն «կեալք յաւիտեան»: Երբոր մահն կը մերձենայ եւ հոգին ՚ի մարմնոյ բաժանելու վերայ է՝ յայնժամ կ'զգամք ինչ կը նշանակէ կեալք: Բաժանումն յաշխարհէս յայնժամ խիստ ծանր կը թուի. մենք չենք ուզեր մեր բարեկամներն ու սիրելիներն թողնել. մենք չենք ուզեր մեր ստացուածներէն բաժանուիլ: Միայն մէկ տարի, մէկ ամիս, գոնէ միայն մէկ օր եւս ապրիլ: Ի՞նչ հրճուանք, երբ մահուան ցաւոց մէջ քեզ աւետեն. վտանգն անցաւ. ոչ թէ միայն մէկ օր այլ բազում ամիս կարես կեալ: Բայց եթէ մի մարդոյ կեանքն ոչ թէ միայն մէկ օր կամ մէկ տարի երկարելու լինի, այլ անվախճան ժամանակ, որպիսի հրճուանք եւ ուրախութիւն: Ո՛հ, եթէ մահն

այնքան սոսկալի է, կեանքն՝ այնքան հրճուալի, ապա որքան մեծ եւ անգին է յաւիտեան 'ի մահուանէ՝ հեռի մնալ եւ կեալ միշտ. ապա որքան ցանկալի պիտի լինի մեր երկնաւոր Հօր հետ ապրիլն: Մենք 'ի կեանս յայսմիկ դեռ չառ դժուարութիւններով շրջապատեալ ենք: Կաղն՝ ցուպը ձեռին հառաչանօք եւ ցաւօք կը քայլէ. հիւանդն պառապանաց անկողնոյ կը ծառայէ. խեղճ աղքատը անարգ ու անպատիւ դռնէ դուռ հաց կը մուրայ. այրին իւր թշուառ ապրուստն իւր տաժանելի աշխատութեամբն հազիւ թէ կը հայթայթէ: Այսու ամենայնիւ (այնքան քաղցր է կեանքն) այս թշուառներէն եւ ոչ մին կ'ուզէ մեռնիլ. ինչ որ կայ, միայն թէ ապրիմ, միայն թէ չը մեռնիմ: Եթէ ամենաթշուառ կեանք անգամ այսքան սիրելի է, ապա ուրեմն որքան թանկագին պիտի լինի այն կեանքն որ ամէն տեսակ բարութիւններով զարդարեալ է եւ ուր երջանկութիւնն անսահման է: Այսպիսի երջանկութիւն, այսպիսի կեանք մեր յաւիտենական բաժինն է. ուստի արժան եւ պարտէ մեզ 'ի սրտէ գոհանալ զԱստուծոյ այս բարութեան համար. «Ընկաւ մահ 'ի յաղթութիւն» կեանք եղաւ մեր բաժին:

(Շարունակելի)

ԵԿԵՂԵՑԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ

Հանդիսիս եռամսեայ գինն է 'ի Տանկասան 7 դանեկան, քրքասարաւ 10 դանեկան, եւ ՀԱՏԸ 20 ՓԱՐԱՅ, Եւրոպա, 2¹/₂ Ֆր. Հնդկասան, 1¹/₂ Ռուփի. Պարսկասան, 3 Ղու. Ռուսասան 1 Ռուբլի:

Վճարումն պէժ է որ միշտ կանխիկ լինի:

Նամակ կամ որ եւ իցէ գրութիւն պէժ է ուղղել առ Խմբագրութիւն Եկեղեցի Հայաստանեայց Հանդիսի, Չափմագրար, Յակոբեան Խան, Պաղտատեան Տպարան:

Խմբագիր

ԹՈՐՈՍ ԶՈՒՂԱՅԵՑԻ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Գ. ՊԱՂՏԱՏԵԱՆ

Չափմագրար, Յակոբեան Խան, Թիւ 40, 41, 42, 43

معارف عمومیہ نظارت جلیہ سٹک رخصتیہ طبع اولنشر